

===== *Novák Attila* =====

/// „Az egységes zsidó népi kultúra feltételei már kialakultak...”

Kodály Zoltán 1963-as látogatása Izraelben

Kodály Zoltán 1963 augusztusában (négy évvel a halála előtt) Izraelbe utazott egy komolyzenei témájú művészeti tanácskozássra. A látogatást a magyar sajtó teljesen elhallgatta, kizárólag a katolikus *Új Ember* tájékoztatott róla egy rövidhírben.¹ Sem a hivatalos pártnapló, a *Népszabadság*, sem az *Új Élet*, a magyar zsidóság kéthetenként megjelenő orgánuma nem tudósított az eseményről, ami azért is tűnt furcsának, mert a nyilvánvalóan terhelt múlt ellenére a diplomáciai kapcsolatok ekkor még fennálltak a két ország között. Bár az 1956-os szinaji hadjárat után Izraelt elítélte a Szovjetunió (és a szovjet szatellit Magyarország sem tudott ebben az ügyben semleges maradni), 1959-ben a New York-i ENSZ-közgyűlésen mégis találkozott egymással a két ország külügyminisztere, Golda Meir és Sík Endre. Ráadásul az 1961-ben kezdődő Eichmann-per – mely a magyar pártvezetést is foglalkoztatta – együttműködésre készítette a feleket. A Kodály-látogatásról rendelkezésünkre áll egy, a magyar hírszerzés számára készült összefoglaló, melyet mellékelten közlünk.

Az időszak Izrael számára döntő fontosságú volt, mert új politikai és társadalmi folyamatok indultak el. Az 1961-es izraeli parlamenti választás eredményeként a kormányzó baloldali Munkapárt megőrizte többségét, de két évvel később (1963 júniusában) Ben Gurion miniszterelnök lemondott és új kormány alakult. A lemondás egyik feltételezhető oka az volt, hogy az izraeli miniszterelnök nem akart megfelelni az amerikai elnök, J. F. Kennedy azon igényének, hogy ellenőrizze az ország nukleáris reaktorát. Lévi Eshkol vette át a kormányrudat, majd 1963 májusában lépett hivatalába – a Kneszetben zajlott szavazás eredményeként – az új köztársasági elnök, Zalman Shazar is. A rövid ideig tartó izraeli–amerikai elhidegülés közelebb hozta egy kicsit Izraelt a Szovjetunióhoz és a keleti blokk államaihoz, amelyekkel a viszony hűvös volt, ráadásul a Szovjetunió folyamatosan fegyverekkel látta el a szomszédos Egyiptomot. Bár az ország alapítóinak egalitárius és önfeláldozó ethosza még meg-

1 = = *Új Ember*, 1963. augusztus 4. 1.

határozó volt, de már jelentkezett a kulturális életben az új nemzedék, mely a nagy társadalmi problémák helyett kezdte előtérbe állítani az egyéni jogokat, és olyan csoportok helyzetére is felhívta a figyelmet, mint az ország arab lakosaié. Ettől függetlenül – bár Izrael hivatalosan kapitalista ország volt – a közhangulat erősen baloldali mivolta nem változott, mint ahogyan az sem, hogy az ország alapító askenázi (európai zsidó) és kelet-európai eredetű politikai és kulturális elitje alapvetően „ott-honos” érdeklődéssel figyelte a kelet-európai országokat, függetlenül a vészorszak emlékeitől, illetve az 1950-es években tapasztalható hivatalos szovjet vagy szovjet típusú állami anticionizmustól.

Ám térjünk vissza a konferenciához. A szimpózium kapcsán a jelentésben is szereplő Lampel (Lapid) Tamás, később *Tomí Lapid*, a *Maariv* című baloldali napilap 1963. augusztus 2-i számában (annak hétvégi mellékletében) nagy cikket közölt (*József Lapid* néven) Kodályról és komolyan méltatta a zeneszerző egyszerre konzervatív és forradalmi mivoltát.² Lapid 1931-ben született Újvidéken magyar zsidó családban, és a vészorszakot – édesanyjával együtt – a budapesti gettóban vészelte át. 1948-ban kivándorolt Izraelbe, ahol a magyar nyelvű sajtónál kezdett el dolgozni, az *Új Kelet*-nél, az izraeli magyarok „pártonkívüli napilapjában” Kasztner Rezsővel (Rudolf). Karrierje éppen az 1960-as években indult be, és később komoly politikai pályát is befutott. Lapid cikkének magyar megfelelője (kis eltérésekkel) megjelent az *Új Keletben* is.³ Az írás nagy elokvenciával adózott Kodály nagyságának. Lampel-Lapid leszögezte: *„Mint ahogy a magyar őseredet utáni kutatásban volt valami az osztrák-magyar monarchia elleni lázadásból, úgy volt Kodálynak a faluhoz való ragaszkodásában progresszív életszemlélet a feudális rendszerrel szemben...”* A Kodályt magyarul és héberül is ünneplő újságíró éppen azt emelte ki a híres zeneszerző életművéből, amit Izraelre vonatkoztatva a helyi közönség is hallani szeretett volna: hogy van egy nép (jelen esetben a magyarság), mely hidat szeretne verni Európa és Ázsia között.

Augusztus 3-án este Pártos Ödön (1907–1977), az Izraelben élő neves Kodálytanítvány, zeneszerző és brácsaművész, a tel-avivi zeneakadémia vezetője, egyetemi tanár nyilatkozott a *Kol Jisrael* (az izraeli állami rádió) művészi rovatában, és *„elmondotta, hogy Kodály nemcsak nagy zenész és kiváló jellem, de nemzedékünk egyik legnagyobb humanistája”*.⁴

Kodály Zoltán augusztus 4-én, az Agamemnon nevű hajóval érkezett meg az izraeli Haifába a magyar küldöttséggel, melynek többek között Kodály második felesége, Péczely Sarolta (1940–), Szabolcsi Bence zenetudós (1899–1973), Vargyas Lajos (1914–2007), Sárosi Bálint (1925–) és Vikár László (1929–2017) népzenekutatók

2 = = <https://izraelinfo.com/2020/02/02/kodaly-izraelben/> (utolsó letöltés: 2020. március 17.).

3 = = „Híd Nyugat és Kelet között – Kodály Zoltán izraeli látogatása elé”. (Lampel-Lapid Tamás). *Új Kelet*, 1963. augusztus 2. 4.

4 = = „Ma érkezik Kodály Zoltán”. *Új Kelet*, 1963. augusztus 4. 1.

is a tagjai voltak.⁵ Szabolcsi híres neológ családból származott; édesapja, Szabolcsi Miksa (1857–1915) 1886-tól haláláig az *Egyenlőség*, a neológ zsidó politikai-társadalmi hetilap főszerkesztője volt.

A kikötőben Kovács Sándor, a magyar nagykövetség kultúrattaséja (állambiztonsági jelentésünk szerzője „Egri Pál” néven), az izraeli magyar bevándorlók szervezete, a Hitachdut Ole Hungaria (HOH) országos és helyi vezetőségének küldöttsége, Lengyel Vera zongoraművésznő, Pártos Ödön és Frank Pelleg virágcsokorral fogadták Kodályt. A magyar diplomáciai jelenléttel mindenki meg lehetett elégedve, mert az *Új Kelet* szerint a szintén a hajón utazó híres olasz és görög zeneszerzőt, Luigi Dallapiccolát és Spiritos Pristritist, akik ugyanúgy a tanácskozáson kívántak részt venni, megérkezésükkor semmilyen (saját) diplomáciai testület nem köszöntötte.⁶ A jelen lévő újságíróknak a következőket mondta az udvarias Kodály, amikor aziránt érdeklődtek, hogyan vélekedik Izraelről: „*Bízom Izrael jövőjében, amely oly rövid idő alatt olyan szép teljesítményeket ért el.*”⁷

Este a HOH haifai szervezete a helyi Dan Karmel szállodába hívta meg a zeneszerzőt, hogy vegyen részt a szervezet kerti fogadásán. A Kodály házaspár az est központi szereplőjévé vált. Az idős mesternek volt egy nagyon kifejező, teátrális mozdulata a fogadáson: lehajolt, kezébe vett egy marék (haifai) földet, bekente vele a homlokát, és kijelentette: „*Igy akarom jelképezni a szent földdel való egyesülést.*”⁸ Az egyébként is nagyon meghatótt izraeli magyarokat ezzel a gesztussal még inkább sikerült érzelmileg magához vonzania. Egyébként Kodály Zoltánnak más tanítványai is éltek a zsidó államban, Pártos mellett Fehér Ilona (1901–1988) hegedűművész, zenepedagógus nevét említhetjük meg.⁹

Kodály Zoltán nem nyaralni érkezett a Földközi-tenger partján lévő országba, az egyhetes konferencia nagyszabásúnak ígérkezett. A találkozó megrendezését, amely a „*Kelet–Nyugat a zenében*” címet viselte, már korábban, az iráni Teheránban elhatározták. Több mint harminc országból érkeztek zenészek, muzikológusok, folkloristák és mások a zsidó államba, mely az eseményt természetesen saját maga népszerűsítésére is felhasználta.¹⁰ A későbbi tudósítások megemlítik, hogy a 127 külföldi mellett 130 izraeli zenetudós és művész is részt vett a tudományos gyűlésen. Izrael különleges helyzetére jellemző volt, hogy a Szovjetunió és Kína – a meghívás ellenére – nem vettek részt a szimpóziumon, bár a szovjetek legalább egy udvarias levélben kimentették magukat. Az augusztus 5. és 12. között zajló rendezvényt hivatalosan az izraeli Kulturális és Művészeti Nemzeti Tanács (National Council of

5 == Uo.; „Kodály Zoltán megérkezett Izraelbe”. *Új Kelet*, 1963. augusztus 5. 1.

6 == „Kodály bokkréták”. (Székely István). *Új Kelet*, 1963. augusztus 7. 3.

7 == „Kodály Zoltán megérkezett Izraelbe”. *Új Kelet*, 1963. augusztus 5. 1.

8 == Uo.

9 == Nem feledkezhetünk meg a nemrég elhunyt világhírű izraeli magyar Kodály-tanítványról, Andre Hajdúról (1932–2016) sem.

10 == „Ma este kezdődik Kelet és Nyugat zenei randevúja”. *Új Kelet*, 1963. augusztus 5. 3.

Culture and Art) szervezte, a Nemzetközi Népzenei Tanáccsal (International Folk Music Council) – melynek Kodály volt az elnöke – és az UNESCO Nemzetközi Zenei Tanácsával (International Music Council) karöltve, tehát kooperációban valósult meg. Az izraeli *Kol Jisrael* rádió és a Jeruzsálemi Héber Egyetem is komoly szerepet vállalt az esemény megrendezésében. Az egyébként a szefárd zsidó zenére nagy hangsúlyt fektető konferencián iráni és afrikai vendégek is tiszteletüket tették; a perzsa állam ekkor még relatíve jó kapcsolatot ápolt Izraellel.

A magyar részvétel nem volt magától értetődő, a magyar hatóságok finansiális akadályokat állítottak Kodályék elé. A konferenciára az MTA eredetileg csak két tudós kiküldését vállalta volna, mire Kodály felajánlotta, hogy a többiek részvételét ő maga fizeti ki.¹¹ A konferencia keretében a *Kol Jisrael* zenekara a YMCA (Young Men's Christian Association) szervezet jeruzsálemi termében két díszhangversenyt tervezett. Ezenkívül a jeruzsálemi Rubin zeneakadémián ősi, népi hangszereket bemutató kiállítást nyitottak meg. Augusztus 8-án Efraim Dror fordításában bemutatták Kodály *Székelyfonóját* Eytan Lustig karmester vezényletével.¹² Augusztus 7-én folklórestet rendeztek, mely két részből állt: első felében a különféle vallások szent könyveiből olvastak fel, így a zsidó Biblián kívül a Koránból és a „különféle keresztény hitfelekezetek” zsoltóros könyveiből is. A rendezvény augusztus 12-én zárult Cofitban, egy Közép-Izraelben fekvő szövetkezeti faluban (mosáv), a Bet Berl nevű munkapárti oktatási központban megtartott „népi tánc-kongresszussal”. „*A nap folyamán közel kétezer, főleg a kibucokból és a falvakból származó fiatal táncos lép fel. Az esti órákban pedig, mintegy husz táncsoport vendégszereplésére kerül sor a kibucokból, a druz és arab falvakból.*”¹³ Izrael, mely a népi gondolat egyik kísérleti laboratóriuma és sikeres megvalósítási terepe is volt egyben, kiváló helyszínnek tűnt Kodály Zoltán számára, aki úgy érezhette, ugyanazok a művelődéspolitikai törekvések hatják át az izraeli tudományos és politikai elitet, mint amelyeket Magyarországon ő is szorgalmazott.

A zsidó állam nagyon komolyan vette a kongresszust. A kelet–nyugati nyitás fontos szerepet játszott Izrael életében, hiszen a helyi lapok tele voltak azzal, hogy Izrael is csatlakozott a Moszkvában aláírt (részleges) atomsorompó-egyezményhez, amely a nem sokkal korábban zajlott – és akkor nagyon veszélyesnek tűnő – 1962. októberi kubai rakétaválság óta a legkomolyabb nemzetközi megállapodásnak tűnt, közvetlen reakciónak az egy évvel korábban kialakult veszélyes nagyhatalmi szembenállásra. Az izraeli államelnök kifejtette az izraeli parlamentben, hogy a zsidó állam nem fog részt venni a Szovjetunió elleni háborús előkészületekben. Izrael és a

11 == Barna Andrásné, a Művelődésügyi Minisztérium zenei kabinetjének hírhedt vezetője jelentésében le is szögezte: „Több alkalommal közöltem már Kodály tanár úrral, hogy a Népköztársaságnak ilyen jellegű támogatásokra szüksége nincs, de, sajnálatos módon, anyagi erőink valóban körülhatároltak.” Péteri, 2006: 270–271.

12 == „Ma este kezdődik Kelet és Nyugat zenei randevúja”. *Új Kelet*, 1963. augusztus 5. 3.

13 == Uo.

keleti tömb közötti olvadás egyik lélektani fordulópontjának számított – legalábbis Izrael így értékelte –, hogy a közelmúlt sérelmeit elkezdték feldolgozni: így a csehszlovák állam ebben az időben kezdte el rehabilitálni Rudolf Slánskýt, az 1952 decemberében kivégzett – cionizmussal vádolt – csehszlovák kommunista vezetőt. Érdekes módon a híd-szerep és a nyitás vágya Magyarország esetében is fennállt, hiszen a Kádár-rendszer represszív jellege enyhült, néhány hónappal korábban hirdette meg az amnesztiát, és például a meghurcolt és bebörtönzött Déry Tibort is kiengedték Nyugatra szerepelni.

A jeruzsálemi nyitórendezvényen Aba Eban (Even) miniszterelnök-helyettes köszöntötte a kongresszust. Eban arról beszélt, hogy Izrael egyre inkább betölti természeti és történelmi hivatását, „*mint a tudomány és alkotómunka nemzetközi központja*”.¹⁴ Kodályt Cvi Ben Porát, a *Kol Jisrael* zenei osztályának egyik vezetője kísérte. Az augusztus 6-i ülésen pedig Golda Meir külügyminiszter annak a reményének adott hangot, hogy a Moszkvában aláírt atomsorompó-egyezmény „*talán boldogabb korszakot nyit meg az emberiség történetében*”.¹⁵ Ugyanezen az ülésnapon az izraeli politikai élet vezető alakjai, Aba Eban, Golda Meir, valamint Jesajahu Sapiro, a nemzetközi zenei konferencia elnöki tanácsának elnöke foglalt helyet – Kodály és felesége társaságában. Nem csak Kodály szerepelt a kongresszuson, más magyarok is felléptek: az egyik zenei programon Sárosi Bálint furulyázott, egy tudományos ülésen pedig (amely a népzene modern zenére gyakorolt hatásáról szólt) Vargyas Lajos Bartók Béláról adott elő, de Vikár László is tartott referátumot.¹⁶ Egy következő rendezvényen Szabolcsi Bence beszélt a magyarországi zsidó népzeneéről.¹⁷ Az augusztus 7-i folklóresten Zalman Sazar, Izrael államelnöke volt a díszvendég.

Kodály Zoltán – hivatalos programja végeztével – egyéb formai kötelezettségeknek is eleget tett. Augusztus 14-én Szabolcsi Bencével együtt a tel-avivi városházára látogattak, ahol a Mordechai Namir polgármestert helyettesítő Eliezer Schechter alpolgármester fogadta őket feleségeik és a HOH országos elnöksége kíséretében.¹⁸ Délután pedig az izraeli újságíró-szövetség székházában, a Bét Szokolovban (Tel Aviv) válaszoltak izraeli újságírók kérdéseire. A rendezvény elismerő szavakkal indult: Jesajahu Sapiro, a konferencia szervezője elmondta, hogy Kodály és Szabolcsi a konferencia központi alakjai voltak. Ezt követően Csengeri Imre, a Magyar Zsidó

14 == „Kodály Zoltánt ünnepelték a jeruzsálemi fogadáson”. *Új Kelet*, 1963. augusztus 6. 8.

15 == „Kodály Zoltán elnökölt a jeruzsálemi zenekongresszus első érdemleges ülésén”. *Új Kelet*, 1963. augusztus 7. 6.

16 == <https://www.cambridge.org/core/journals/journal-of-the-international-folk-music-council/article/proceedings-of-the-sixteenth-annual-conference-jerusalem-1963/D3EA4527247A545DA2C127F7F87FE11E> (utolsó letöltés: 2020. március 17.)

17 == „Kodály Zoltán elnökölt a jeruzsálemi zenekongresszus első érdemleges ülésén”. *Új Kelet*, 1963. augusztus 7. 6.

18 == „Kodály Zoltán és Szabolcsi Bence tegnap Tel-Aviv városának vendége volt” (Benedek Pál). *Új Kelet*, 1963. augusztus 15. 8.

Világszövetség izraeli tagozatának elnöke és a НОН ügyvezető elnöke ismertette életpályájukat. Kodály Zoltán felelevenítette személyes emlékeit, miszerint hiába mondták neki a hitleri időkben, hogy a zsidó orvosok megmérgezik a keresztényeket, amikor ő jól emlékszik arra, hogy diftériában megbetegedett öccsét egy zsidó orvos gyógyította meg gyerekkorában, Galántán. Egyéb magánéleti részletek is szóba kerültek a korabeli sajtófogadáson, így például egykori zsidó iskolatársai és a (volt) zsidó felesége is. „*Szellemi nyugtalanság*” jellemezte a zsidó fiúkat – fogalmazott a zeneszerző –, és ez közel hozta őt a zsidó értelmiségi réteghez.¹⁹ „*Magam azt tapasztaltam, hogy a Magyarországon élő zsidók olyan vonatkozásokkal egészítik ki a hazai szellemi életet, amely nélkülük fájdalmasan hiányos volna. A zenei élet pedig egyenesen elképzelhetetlen lenne a zsidó muzikusok és a zsidó közönség nélkül*” – mondta.²⁰ Szabolcsi Bence pedig egyenesen arról beszélt, hogy Kodály a Biblia „szellemét valósította meg” meg Magyarországon egy olyan világban, mely teljesen eltávolodott a Bibliától. Szabolcsi ugyanakkor a politikai elvárásoknak is meg akart felelni, de úgy, hogy az senkit se sértsen: az izraeli és a magyar nép egységes békevágyáról beszélt, mely végül „*meg fogja hozni*” a világbékét. Kodály reményét fejezte ki, hogy rövidesen izraeli műveket is be fognak mutatni Magyarországon (Pártos Ödön szerzeményeit), majd legmélyebb izraeli élményeként a tiberiási (Tverya városa) és Genezáretitavi (Kineret) látogatását nevezte meg, ahol Jézus Krisztus a bibliai történet szerint lecsendesítette a hullámokat.

Kodály Zoltán itt nem beszélt arról, hogy a népi alapon gondolkodó zsidóság iránti szimpátiáját az is megalapozta, hogy a marxista-cionista Hasomér Hacair felnőtttszervezete, a *Borochow Kör*²¹ irodája – a koalíciós időkben – a lakásával egy házban volt a budapesti Andrassy út 87–89-ben és – Engländer Tibor (1932–2012) visszaemlékezése szerint – jó viszony alakult ki a baloldali cionisták és Kodály között.²²

Hosszú interjújt készített Kodállal Benedek Pál az *Új Kelet* számára, ahol az idős zeneszerző kijelentette, hogy az „*egységes zsidó népi kultúra feltételei már kialakultak Izraelben*”.²³ A Kodály-interjú azért érdekes, mert egyértelműen kijelölte azokat a szempontokat, hogyan fogalmazódhat meg a magyarság és zsidóság népi kultúrájának azonossága saját államuk keretei között. Bár a zsidók – vélekedett Ko-

19 == Uo.

20 == Uo.

21 == Borochow Kör: a Hasomér Hacair Párt (baloldali marxista cionista szervezet) „felnőtttszervezete” a második világháború utáni Magyarországon. Nevét a századelő nagy marxista-cionista teoretikusáról, Ber Borochowról nyerte. A kör előadások, szemináriumok, vitaestek tucatját szervezte meg.

22 == Interjú Dr. Engländer Tiborral. Országos Széchényi Könyvtár Történeti Interjúk Tára, 371. sz. 2. kazetta (1996).

23 == „Az egységes zsidó népi kultúra feltételei már kialakultak Izraelben...” Interjú Kodály Zoltánnal. (Benedek Pál). *Új Kelet*, 1963. augusztus 16. 7.

dály – saját földjüket különféle törzsekkel kénytelenek megosztani, ugyanakkor a nyelv egybeforrasztja az országot és az egységes zsidó népi kultúra kialakulásának így nincsen akadálya. „*A Biblia tartotta össze a diaszporában a zsidó népet [...] és a Biblia nyelvének életrekeltése által teljeseedik be a nép tényleges egysége*” – fejtegette és leszögezte azt is, hogy az őseik országába visszatért zsidó törzsek idővel „*a zsidó nép ujjaszületésének váltak részévé*”.²⁴ Az 1907 óta a Zeneakadémián tanító Kodályt a saját tanítványai sorsa is a zsidó diaszpórára emlékeztette. Természetesen az idős zeneszerző – magát meg nem tagadva – nemcsak a kottaolvasás fontosságára, hanem a rádió és a televízió veszélyeire is figyelmeztetett. „*A tánczene zsákutcába vezet*” – szögezte le. A televízió használatával kapcsolatban megengedőbb volt, szerinte olyan országokban, ahol a zenepedagógia „*gyengelábon*” áll, az alapfokú zenei oktatás szolgálatába állítható.²⁵

A követségi/állambiztonsági jelentésben olvasható állítások ilyen körülmények között hangoztak el. Írója, Kovács Sándor mindent feljegyzett, amit Kodálytól személyesen vagy a látogatás egyik szervezőjétől, Farkas Tibortól, a НОН országos főtítkárártól közvetve hallott és amit dehonesztálónak ítélt. Nem a kodályi életmű sikeres izraeli recepciója, a héberül először elhangzó *Székelyfonó* volt fontos a számára, nem is a Kodályt és számos neves kollégája útját övező egyértelmű magyar kultúrpolitikai és zenei siker szűrődik át a sorokon, hanem annak a számbavétele, hogy Kodály mi-
ben képtelen a rendszerrel azonosulni. A hatalommal sajátos viszonyt ápoló – és ezért áldozatnak egyáltalán nem tekinthető – agg mester hitet tett a zsidó állam közösségszervező ereje mellett, ugyanakkor – és ennek forrásai Kodálynál ugyanott voltak, mint Izrael iránti szimpátiája esetében – az erdélyi magyar kisebbség jogait is fontosnak tartotta megemlíteni. A keményvonalas magyar külképviselet (élén Nyerki Gyula ügyvivővel), amely egy évvel korábban nem javasolta Kodály kiutazását,²⁶ nem igazán tudott mást tenni, mint a látogatás által okozott „*károkon*” enyhíteni, és dokumentálni Kodály Zoltánnak a zsidó állam és a magyar (kisebbségi) jogok mellett is kiálló szavait. Ugyanakkor a Kádár-kor ambivalens természetéhez az is hozzátartozott, hogy a Magyarországon teljesen elhallgatott izraeli út végül is létrejöhett és az idős mester szabadon megfogalmazhatta gondolatait.

x x x

24 == Uo.

25 == Uo.

26 == A mellékeltten közölt Jelentésben olvasható. 1963. augusztus 22. ÁBTL 3.2.5 O-8-301/1. („Herzl Tivadar – Cionista szervezetek”) Gépelt szöveg.

(A szöveget betűhíven, az eredeti helyesírást megtartva közöljük.)

Szigoruan titkos!

Tárgy: Találkozó Farkas Tiborral, a НОН országos főtitkárával²⁷

Jelentés

Tel-Aviv, 1963. augusztus 22.

1963. augusztus 18-án folytatott beszélgetést Farkas Tiborral, a НОН országos főtitkárával. A találkozót augusztus 17-én a Kodály Zoltán tiszteletére adott fogadáson beszéltek meg. Elkísérték Kodályt és feleségét Haifára (akik azonnal továbbutaztak Velencébe) és utána leülnek egy kávéházban beszélgetni, a haifai Nordau kávéházban.

„Mielőtt rátérnék a jelentés tárgyában foglaltakra, szükségesnek tartom néhány szóval jellemezni Kodály Zoltán izraeli magatartását.

A Követség, miután izraeli forrásokból értesült arról, hogy Kodály Zoltán ebben az évben Izraelbe érkezik, kifejtette negatív véleményét a KÜM²⁸ felé az utazást illetően. /Az utazás valószínűségét pontosan egy évvel ezelőtt Lampel Tamás újságíró²⁹ közölte velem, amiről a KÜM egészen ez év júliusáig nem tudott meggyőződni./ Ennek ellenére az utazását nem akadályozták meg.

Nem beszélve arról, hogy az izraeli szervek maximálisan kihasználták Kodály és Szabolcsi Bence izraeli tartózkodását propagandájukban, Kodály Zoltán olyan magatartást tanusított amiről kénytelen vagyok nem a KÜM-nek, hanem a Központnak jelenteni.

/A KÜM-nek készült jelentésben az alábbiak nem szerepelnek./

Kodály Zoltán egész izraeli tartózkodása során arra buzdította Izrael népét, hogy a nehéz vérrel megszerzett »ősi« földet mostmár soha többé ne hagyja elveszíteni.

27 = = Farkas Tibor eredetileg kassai lakos volt. Lásd: Braham, 1997: 592. (Farkas Tibor 1958 végétől „Világi Aladár” néven a rezidentúra társadalmi kapcsolata volt. Lásd: Pál István: „A Holt-tengerbe fulladt kísérlet”. A magyar hírszerzés tel-avivi rezidentúrájának története 1957–1967 (megjelenés alatt). (Farkas Tibor 1958 végétől „Világi Aladár” néven a rezidentúra társadalmi kapcsolata volt. Lásd: Pál István: „A Holt-tengerbe fulladt kísérlet”. A magyar hírszerzés tel-avivi rezidentúrájának története 1957–1967 (megjelenés alatt).

28 = = KÜM: Külügyminisztérium.

29 = = Lampel Tamás újságíró, a későbbi Tomi Lapid (1931–2008). Kezdetben az *Új Keletnél*, az izraeli magyar napilapnál dolgozott, később a *Maariv* munkatársa lett. A vészorszak alatt Budapesten bujkáló Lampel Tamás később Izrael egyik legbefolyásosabb újságírója, majd politikusa lett. Fia, Jair Lapid apjáról írt könyve, *A síron túli emlékeim* 2012-ben jelent meg Budapesten, a Múlt és Jövő Kiadó gondozásában.

Teljesen a НОН vezetőinek a hatása alá került, akik mindent elkövettek, hogy Kodálytól Izraelt dicsérő nyilatkozatokat préseljenek ki, nem zenei, hanem politikai vonatkozásban és Kodály szemernyi ellenállást sem tanusított ezen a téren.

A haifai uton arról próbálta meggyőzni Farkas Tibort, hogy Romániában a magyar kisebbség rettentő elnyomás alatt él és amikor Farkas Tibor /ugy látszik jelenlétemben nem akart ilyen témába belemenni/ kételkedett ebben, azzal akarta bizonyítani igazát, hogy olyan ismerőseire hivatkozott, akik /név nélkül persze/ jelenleg is abban az irányban dolgoznak, hogy a székelyek elnyomásának ügyét az ENSZ-hez terjesszék fel. A dolguk azonban Kodály véleménye szerint nagyon nehéz, mert ha valaki Romániában merészelné egy levelet írni valakinek ebben a kérdésben, akkor másnap már családotól kivégeznék a román állambiztonsági szervek. Azok a hírek pedig, amelyek arról szólnak, hogy a szocialista országok között a nemzetiségek problémájának a megoldása a legjobb uton halad, a legocsmányabb hazugság születtei.

Kodály ismert szélsőséges nacionalista nézeteiről, ezért ezen a vonalon idős létere is fenn áll a megközelítés lehetősége és egyes személyek befolyásolásánál és a nemzetközi kulturális kapcsolatok és egyéb kérdések eldöntésénél mint komoly tényezőt felhasználhatják, még ha nem is a titkos szolgálat nevében kérik is fel erre. Így például Izraelben is megkérték, hogy Magyarországon legyen Izrael ügyének szószólója, mire ő azt válaszolta, hogy erre őt nem is kell megkérni. Az igazság kedvéért azt is el kell mondani, hogy éles hangon kikelt a magyar nép antiszemita jelzője ellen, de ezzel elkésett, mert az izraeli hivatalos szervek már korábban beszüntették a magyarországi zsidóság kivándorlására csábításának ezt a módját. Farkas Tibor a НОН főtitkára a beszélgetés során elmondotta, hogy a Kodály látogatás annyira felbátorította a НОН-t, hogy a közeljövőben hivatalos delegációt küldenek a Követésre, annak a megtárgyalása céljából, hogy milyen módon lehetne a két ország kapcsolatait tovább fejleszteni. A tárgyalás alapjául Gáti Dezső³⁰ budapesti utja szolgálna, aki a budapesti Művelődésügyi Minisztériumban olyan ígéretet kapott, hogy a magyar szervek még pénzügyi áldozatokra is hajlandóak egy nagyobb népi együttes izraeli vendégszereplésének a megszervezése érdekében, nevezetesen hajlandók az utiköltséget fedezni Izraelbe és vissza. Farkas Tibor szerint az ígéretet Gátinak erre vonatkozóan Aczél elvtárs a miniszter első helyettese tette.

A KÜM álláspontja szerint egy ilyen együttes utazása jelenleg nem aktuális. Véleményünk szerint azonban nem helyes a teljes elzárkózás és ha évenként egy együttes, vagy futballcsapat ellátogat Izraelbe, nem sértjük meg az Izrael felé kialakított politikánkat. Javasoljuk a Központnak, hogy ellenőrizze le a hír valóságát /állítólag a KISZ együttesről van szó és operatív szempontból használja ki az együttes utazását.” [Kézzel odaírva: 2 beke. Ezt]

30 == Izraeli magyar színházi szakember, rendező volt ebben az időben. <https://mek.oszk.hu/02100/02139/html/sz11/77.html> (utolsó letöltés: 2020. március 17.)

Kérdésére Farkas Tibor elmondta, hogy a HOH vezetősége a Spiegel ügy³¹ lezárása után lesz csak „komplett”. A bírósági tárgyalás lezajlása után fel fogják menteni az országos elnöki tisztség alól és valószínű, hogy Csengeri Imrét³² fogják megválasztani országos elnököknek. „Spiegel Jehuda ügyével kapcsolatosan a HOH-nak az a véleménye, hogy minimális büntetést fog kapni, mert a sikkasztási ügyben a Vallásos Pártnak egyik legmagasabb rangú vezetője a valódi bűnös és Spiegel csak vállalta az áldozat szerepét, azzal a feltétellel, hogy abból neki anyagi kára nem származik és az erkölcsi bukást is megpróbálja ellensúlyozni a Vallásos Párt.

Elmondta Havas Lászlóról, az Uj Kelet párizsi tudósítójáról, hogy ha hazatérne, az izraeli rendőrség letartóztatná, mint közveszélyes bűnözőt. Most már Láng László néven írja a tudósításait Londonból.

Központi munkája során foglalkozott Havas László ügyével. Balog elvtárs is foglalkozott vele izraeli munkája során. Azt javasolja (az előbb elmondottak alapján), hogy ezt az ügyet a Központ zárja le mert erkölcsileg-politikailag anyagilag „megbízhatatlan személyről van szó”.

Értékelés

FT jó személy, tájékozott stv. Péter elvtársnak is jó vele a viszonya, ki alakít vele egy kapcsolatot, aki bármikor felkeresheti és az aktuális kérdésekről beszélgethet vele.

Egri Pál

[Kézzel odaírva:] a rezidentúra döntsön. Kodályról a T. Tájékoztassa a III/III cspsg-et.

16.

[Kézzel odaírva:] Attól tesszük függővé, hogy ügyként foglalkozunk-e vele. Ha igen, akkor Egri E. kapcsolata csak zavarná a vele való munkát.

[ÁBTL 3.2.5 O-8-301/I. („Herzl Tivadar – Cionista szervezetek”) 5. boríték, Hitchadut Olej Hungaria, 6–9. Gépelt szöveg.]

31 = = Spiegel Yehudát (Jehuda), aki magasrangú tisztségei mellett (HOH vezetője, a Magyar Zsidók Világszövetsége izraeli tagozatának irányítója) az egészségügyi minisztérium helyettes államtitkára is volt, 1962-ben ítélték el korrupciós pénzek elfogadásáért, és börtönbe került. Lásd: Mediatization, Legal Logic and the Coverage of Israeli politicians on Trial. (Anat Peleg and Bryna Bogoch). *Journalism Practice*, vol. 8, issue 3 (June 2014) 311–325.; <https://www.jta.org/1964/02/18/archive/former-high-israel-government-official-convicted-of-accepting-bribe>.

32 = = Izraelben, majd az Egyesült Államokban élt magyar anyanyelvű üzletember; a Magyar Zsidók Világszövetsége díszelnöke volt az 1980–1990-es évek fordulóján.

==== Online források =====

Kodály Izraelben. <https://izraelinfo.com/2020/02/02/kodaly-izraelben/> (utolsó letöltés: 2020. március 17.)

Journal of the International Folk Music Council January 1964.
<https://www.cambridge.org/core/journals/journal-of-the-international-folk-music-council/article/proceedings-of-the-sixteenth-annual-conference-jerusalem-1963/D3EA4527247A545DA2C127F7F87FE11E> (utolsó letöltés: 2020. március 17.).

Magyar Színházművészeti Lexikon, Budapest, 1994.
<https://mek.oszk.hu/02100/02139/html/szi11/77.html> (utolsó letöltés: 2020. március 17.).

==== Hang-és képanyag (video) =====

Dr. Engländer Tibor, 1996. Országos Széchényi Könyvtár. Történeti Interjúk Tára, 371. sz. 2. kazetta.

==== Hivatkozott irodalom =====

Braham, 1997

Braham, R. L.: *A népirtás politikája. A Holocaust Magyarországon*. I. kötet. Budapest, Belvárosi Könyvkiadó.

Heskes, 1994

Heskes, Irene: *Passport to Jewish Music: Its History, Traditions and Culture*. Westport Connecticut London, Greenwood Press. 97–99.

Péteri, 2006

Péteri Lóránt: Az utolsó évtized: Kodály Zoltán és a Kádár-rendszer művelődéspolitikája. *Múltunk*, 1. sz. 259–285.

Kulcsszavak

=====

emigráció, hírszerzés, kultúra

/ “The Preconditions for a Single Jewish Folk Culture Have Developed...” /

Zoltán Kodály's visit in Israel

In August 1963, four years before his death, Zoltán Kodály, the world-renowned Hungarian composer and folklorist visited Israel for an important international music conference. In addition to the rare cultural diplomatic significance of the event, it was also important because it proved that in the decades of existing socialism, official diplomacy often did not serve a real rapprochement between the countries of the West and the East, but some eminent intellectuals were more efficient in doing so. The diplomatic report published here proves this assumption. During his visit in Israel, Kodály was welcomed with great interest, and was also warmly received by politicians, municipal leaders and (of course) his former students who lived in the country. Kodály noticed that the cultural concept based on folk music tradition which he himself professed was accepted and represented in Israel as well. In this respect, it can also be argued that Israel was a model country for Kodály's cultural concept at this time: based on folk traditions and imbued with the spirit of the people.
